

Володимир Гнатюк

СУБНАЦІОНАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ РЕЖИМИ В УКРАЇНІ
НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ, ЛЬВІВСЬКОЇ
ТА ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ У ПЕРІОД 2010 – 2015 РР.:
ІНСТИТУЦІЙНЕ ВИМІРЮВАННЯ

У дослідженні здійснено вимірювання субнаціональних політичних режимів в Україні на основі інституційних індикаторів у період 2010 – 2015 рр. у Закарпатській, Львівській та Чернівецькій областях. У статті представлено авторську методiku, яка складається з дев'яти індексів, дев'ятнадцяти індикаторів та тридцяти двох умов, що ієрархізовано відображають її структуру. Також було запропоновано типологізацію режимів у субнаціональних одиницях. Окреслено чинники, які впливають на формування та зміну типу режимів, а також охарактеризовано специфіку, тенденції та виняткові ситуації у цей період.

Ключові слова: *інституційна методика вимірювання, субнаціональний політичний режим, інституційні індикатори, типологізація субнаціональних режимів.*

Volodymyr Hnatiuk. Subnational Political Regimes in Ukraine on the Example of the Transcarpathian, Lviv and Chernivtsi Region in the Period 2010 – 2015: the Institutional Measurement.

The study measures subnational political regimes in Ukraine on the basis of institutional indicators in 2010 – 2015 in Transcarpathian, Lviv and Chernivtsi regions. Article presents the author's methodic (technique), which consists of nine indices, nineteen indicators and thirty-two conditions that hierarchically reflect its structure. Author offers a typology of subnational regimes and their numerical meaning. The factors that influence the formation and change of the regime types

Гнатюк Володимир – Львівський національний університет імені Івана Франка, філософський факультет, кафедра політології

are outlined, as well as the specifics, trends and exceptional situations during this period.

Key words: *methodic of institutional measurement, subnational political regime, institutional indicators, typologization of subnational regimes.*

Дослідження субнаціональної тематики у порівняльній політології є новим напрямом сучасних наукових розвідок. Якщо бути точнішим, то ця проблематика осмислюється націлено менше, ніж три останні десятиліття. У 90-х рр. ХХ ст. першим, хто підійшов до розгляду субнаціональної проблематики, був Г. О'Доннелл, який здійснив кореляцію просторового чинника з дотриманням принципу верховенства права, що функціонує на території. Відповідно до цього, дослідник розділив Латинську Америку на «сині», «зелені» та «коричневі» зони, де у перших функціонує верховенство права, у других – воно більш обмежене, а у третіх – практично відсутнє. По суті, він відзначив, що демократичний національний режим – це лише оболонка складного інституційного процесу, який інтегрує територію, де протікає, додаючи при цьому, що «режим поліархія, що акумулює регіональні режими, які за своєю природою не є поліархіями, володіють журналістською інформацією та доповідями правозахисних організацій (вони є безпосередніми учасниками місцевого життя, що здійснюють його моніторинг), що деякі з цих регіонів функціонують менш, ніж в поліархічний спосіб». Очевидно, тут буде доречною теза про те, що ступінь, у якому громадяни демократії користуються політичними правами та свободами, широко відрізняється не тільки через соціальні розколи, такі, як клас та етнос, але і через субнаціональні кордони. З іншого боку, незважаючи на такий короткий часовий проміжок, було отримано ключовий синтезований результат як окреслення особливої ситуації зіставлення (*juxtaposition*), при якій виникала специфічна інституційна невідповідність між протіканням політичних процесів та їх теоретичним обґрунтуванням у певних частинах країни і цілим тлом (загальнодержавний рівень), де вони

здійснювалися. Таким чином, формувалися «територіально-політичні системи» – субнаціональні одиниці як сфери, де «народжувалося» та починало функціонувати явище субнаціонального політичного режиму.

Це вивчення тематики не лише накопичило значну кількість різноманітних наукових розвідок, а головним чином, зумовило подальші більш деталізовані дослідження. У свою чергу, це було спрямовано на розширення теоретичного контексту отриманих висновків як майбутньої основи уніфікованої методології для субнаціональних досліджень.

Зрештою, оцінюючи теперішню ситуацію у вивченні субнаціональної проблематики на третьому етапі розвитку[7], отримання такої монолітної та утвердженої методології є досі відкритим питанням у порівняльній політології, проте це не стало причиною, аби гальмувався процес творення різноманітних авторських методик (*waytostudy*) задля аналізу субнаціональних політичних режимів, їх вимірювання та типологізації. Врешті-решт, сьогодні у науці відомі два види таких методик – об'єктивний та суб'єктивний, які є вираженням двох автономних, проте діалектично залежних поглядів на розвиток одного феномену. Поряд з цим, для методик характерна відкритість щодо авторських інновацій та гнучкість у використанні, що сприяє їх застосуванню у широкому діапазоні об'єктів аналізу.

Тенденція у компаративних субнаціональних дослідженнях з середини другого десятиліття ХХІ ст. почала відображати нові практичні площини для застосування порівняльних методик і методології у субнаціональній проблематиці. Також новітні дослідження[24; 25; 26; 28; 32; 33; 34; 35] свідчать, що «федеративний монізм» [6] на сьогодні на стадії подолання, оскільки розвідки стосуються безпосередньо й унітарних держав. Відтак критерій «політичний устрій» постав у зовсім іншому аспекті: статус «монопольності» трансформувався у статус «одного з декількох». Урешті-решт, наукові дослідження не обмежилися феноменологічно-територіальним ототожненням субнаціонального політичного режиму і межами адміністративно-територіальної одиниці

певної держави, яка аналізувалася (як це було раніше), а натомість виокремили нові перспективи у дослідженнях, зокрема, аналіз муніципальних одиниць як вираження типу субнаціонального політичного режиму [41]. Дослідники (зокрема С. Монтеро, К. Чаплл, Х. Кукічі, М. Мера, Х. Ф. ПіноУрібе та ін.), наприклад, почали осмислювати стратегії місцевого економічного розвитку в рамках ідеї так званого «фрагільного управління» (неформальні процеси планування) [40], розвинули теорію субнаціонального виборчого зв'язку [36], зазначили про економічну диверсифікацію як чинник субнаціонального авторитаризму [39], окреслили поняття субнаціональної демократії через явище «траєкторії розвитку» [31]. В цілому, вивчення і порівняння субнаціональних режимів сьогодні стало науковим інтересом не тільки латиноамериканських та американських вчених (хоча, їх вклад у цю справу найвагоміший), але й доповнилося роботами дослідників з Європи та Африки [29; 30; 38] тощо. При чому кількість учених, які цікавляться цією темою, постійно зростає. Власне сама проблема інтернаціоналізується, тобто стає проблемою для держав у всьому світі. І це ще не «кінець» у дослідженнях, адже предмет «субнаціональний політичний режим» володіє гнучкістю в аналізі, специфікою в інтерпретації і варіативністю у виявах в політичній практиці.

Зважаючи на новизну та локалізацію виникнення субнаціональної проблематики (Латинська Америка), дослідження у цій галузі в українській політичній науці з'явилися зовсім недавно.

У 2014 р. вийшла монографія дослідника В. Литвина В. [13], у якій було присвячено цілу структурну частину – *Розділ 7. Субнаціональні політичні режими: визначення, типологія і порівняльний аналіз*, де автор окреслив ряд важливих питань: концептуальне визначення феномену, методики його вимірювання та типологізацію, а також відзначив на прикладі країн Європи про функціонування субнаціонального демократичного режиму, охарактеризував поняття «анклав» авторитаризму і демократії в контексті субнаціональної проблематики, провів висвітлення

субнаціонального авторитарного/недемократичного режиму. В цілому, ця наукова розвідка, зважаючи на наявні дослідження українських політологів протягом 2014 – 2018 рр., є, на даний момент, найвагомішою з точки зору обсягу та глибини розкриття проблематики в історіографічному, теоретичному, методологічному та методичному аспектах. По суті, автора можна вважати першовідкривачем цієї тематики в українській політології. Того ж року вийшла також стаття С. Рибалка [17], яка була спрямована на розкриття «особливостей формування регіональних політичних режимів як способів взаємодії регіональних владних структур та суспільства».

Уже в 2016 р. було опубліковано ряд досліджень у «Наукових записках Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України», де автори заснували тенденцію у методологічному окресленні феномену «субнаціональний політичний режим», вдаючись до конкретних прикладів [2; 3; 10; 18] з української політичної практики. Ці дослідження характеризувалися двоякою особливістю. З одного боку, було проаналізовано політичний процес у певному регіоні (Полтавський, Чернівецький, Дніпровський чи Львівський), а з іншого боку, існував акцент на якомусь теоретичному концепті, який відображав специфіку протікання таких процесів (історична причинність, інтернальні та екстернальні чинники, символічні ресурси чи інститут місцевих виборів). Період 2017 – 2018 рр. можна вважати найбільш плідним у наукових розвідках (за цей проміжок вийшли два випуски «Наукових записок Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України» з рядом статей про субнаціональну проблематику) [1; 4; 5; 8; 11; 12; 19; 20; 22; 23], що, з одного боку, було продовженням ранніх напрацювань тих самих дослідників, а з іншого боку, окреслило певні методологічні рамки як форму аналізу явища в українських реаліях. Спільною рисою усіх досліджень був історичний аналіз політичних процесів та їх розвиток навколо інституту виборів як механізму здобуття влади. По суті, феномен «субнаціональний політичний режим» конструювався як конфігурація владних сил у субнаціональній

одиниці, який постає як даність через циклічне функціонування інституту місцевих виборів. Очевидно, що «владне коло» розумілося як сукупність формальних та неформальних акторів у регіоні, що впливали на рішення владних інститутів, а не лише його реалізували. Таким чином, класичної для західної науки методики аналізу субнаціональних політичних режимів – об’єктивної (інституційної) чи суб’єктивної (експертної) – не було ні створено, ні апробовано в українських реаліях досі.

З іншого боку, зазначена проблематика в рамках вітчизняної порівняльної політології користується дещо специфічним категоріальним апаратом. Визначаючи політичний режим, українські дослідники звертаються до його розуміння як «регіонального» явища. Натомість західна наука (вчені з Північної та Латинської Америки) аналізує це поняття через «субнаціональний» контекст (субдержавний погляд Дж. Сарторі). І хоча, така диференційована географічно-політична прив’язка (певна іманентна атрибутивність явища) відображає політичні режими по-іншому, детермінуючись науковими традиціями та різними підходами до визначення цього феномену, проте вона акумулює у собі тотожне змістове навантаження. Таким чином, під субнаціональним/регіональним політичним режимом розуміють територіальний спосіб організації влади через систему акторів та політичних інститутів, які уособлюють владний контекст та здійснюють управління більшістю/всіма політичними процесами на цій території завдяки ресурсам різного роду, що їм підконтрольні. Різниця постає у тому, що західні вчені акцентують увагу на політичній екстраполяції територіального рівня аналізу, бо розглядають субнаціональні одиниці як в унітарних, так і федеративних державах, тому «субнаціональний» – це наступний нижчий рівень після «національного» у будь-якій політичній системі. У свою чергу, українська політична думка визначає режим як «регіональний» через те, що саме регіон постає формою, яка інтегрує усі інституційні елементи такого типу режиму, його акторів на нижчих рівнях, а не обмежується «обласним» окресленням. Область та регіон можуть ототожнюватися лише за просторовим чинником, тобто площею охоплення, де здійснюються ці політичні

процеси, проте не бути їх вираженням та способом реалізації інституційної владної конструкції: область належить регіону, якщо споглядати процеси ширше.

Метою статті є аналіз та типологізація субнаціональних політичних режимів через авторську об'єктивну методику вимірювання у Закарпатській, Львівській та Чернівецькій областях у період 2010 – 2015 рр.

Відповідно до мети дослідження визначені такі завдання:

1. Побудова об'єктивної методики вимірювання субнаціональних політичних режимів.

2. Отримання, обробка та формалізація результатів дослідження відповідно до значення у типологізації субнаціональних політичних режимів.

3. Порівняння типів субнаціональних політичних режимів у Закарпатській, Львівській та Чернівецькій областях у період 2010 – 2015 рр. та окреслення їх специфіки.

Вибір вищевказаних областей як предмета дослідження зумовлений декількома причинами. По-перше, спільністю їх історичного та політичного розвитку протягом тривалого часу у складі схожих різних/єдиних державних утворень, що формує спільний дискурс еволюції інституційної структури. По-друге, географічною близькістю територіальних одиниць, що сприяє отриманню підвищеної якості результатів у порівняльних дослідженнях, їх валідності (перший закон географії У. Тоблера). По-третє, науковим інтересом автора щодо сучасного інституційного розвитку цих областей та спробою апробації власної методики вимірювання субнаціональних політичних режимів у них.

У статті представлено інституційну (об'єктивну) методику, на основі якої було проаналізовано субнаціональний політичний режим у Закарпатській, Львівській та Чернівецькій областях у період 2010 – 2015 рр., а також здійснено його типологізацію. Загалом, у процесі досліджень субнаціональних політичних режимів виникли два шляхи їх вимірювання, зважаючи на джерело заснування методики, – об'єктивний чи суб'єктивний. Якщо перший – це методика, що ґрунтується на аналізі об'єктивних

(інституційних) індикаторів, то другий – це методика, яка відображає експертне (суб’єктивне) оціночне значення.

Об’єктивний шлях вимірювання – це форма синтезу індикаторів, які інтегровані в індекси за груповим принципом, що діють у рамках адитивного ефекту, тобто ситуації, коли результат дії декількох чинників у системі дорівнює сумі впливів кожного з цих чинників, якщо кожен з них діє окремо. При цьому, кожен індикатор має умову(-и), за якої(-их) він дотримується або не дотримується, що в кінцевому результаті впливає за загальне сумарне значення субнаціонального політичного режиму. Відповідно до цього, структура методики включає:

Структурна частина	Індекс	Індикатор	Умова
Кількість елементів	9	19	32

В процесі обробки даних отримується число (x) як сумарне формалізоване значення субнаціонального політичного режиму:

$$\sum x = I_1 + I_{n+1} \dots,$$

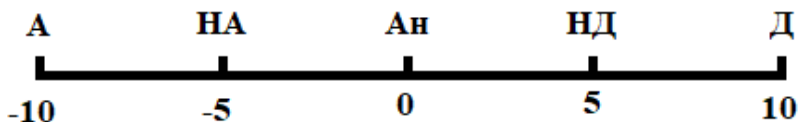
де I_{n+1} – це сума індикаторів, які належать індексу.

Наступним кроком стає обрахування числового вираження типу субнаціонального політичного режиму (S), що здійснюється за формулою:

,

де наявні умови: 1) $\min \geq 32$, 2) $\max \leq 64$, 3) $32 \leq x \leq 64$.

Таким чином, остаточне числове значення субнаціонального політичного режиму коливатиметься в межах $[-10; +10]$:

Унаслідок цього типологізація субнаціональних політичних режимів матиме такий вигляд, зважаючи на вищевказані особливості:

<i>Тип субнаціонального політичного режиму</i>	<i>Значення</i>
Автократичний	[-10 ; -6]
Наближено автократичний	[-5,99 ; -2]
Анократичний	[-1,99 ; 2]
Наближено демократичний	[2,01 ; 6]
Демократичний	[6,01 ; 10]

Процес застосування методики характеризується використанням інтервального підходу до аналізу інституційних вимірів політики у кожній субнаціональній одиниці у двох часових проміжках – 2010 та 2015 рр. Відповідно, результати дослідження відображають акумулятивне значення у вивченні об'єктивних індикаторів саме у таких «часових точках» і постають їх вираженням через тип субнаціонального політичного режиму. По суті, порівняльний аналіз типів режимів уможлиблюється через специфічну статичну динаміку отриманих результатів. Тим не менш, така «компаративна картина» дає можливість прослідкувати основні інституційні тенденції, які протікають у тій чи іншій субнаціональній одиниці, а тому дуже чітко транслюють ситуації, де виникають проблеми у процесі демократизації.

Таким чином, після обробки вихідних даних та їх формалізації було отримано такі результати за 2010 р.:

<i>Субнаціональна одиниця</i>	<i>Значення</i>	<i>Тип субнаціонального режиму</i>
Закарпатська	5	Наближено демократичний
Львівська	4,375	Наближено демократичний
Чернівецька	5	Наближено демократичний

Відповідно до цього для усіх аналізованих субнаціональних одиниць був властивий один тип режиму – наближено демократичний.

тичний. Про це свідчить доволі «вузький» проміжок, що охопив числові значення, які вони отримали [4, с. 375; 5]. Для Закарпатської та Чернівецької субнаціональних одиниць значення було однаковим (далі буде здійснюватися скорочення: Закарпатська субнаціональна одиниця (ЗСО), Львівська субнаціональна одиниця (ЛСО), Чернівецька субнаціональна одиниця (ЧСО)). Проте, незважаючи на такі близькі показники ($\Delta 0,625$ в межах одного типу), наявні значні інституційні особливості (різноманітності) у кожній субнаціональній одиниці. Аби відобразити цю специфіку, буде здійснено аналіз щодо кожного індексу методики.

Індекс змагальності електорального поля поєднав у собі індикатори змагальності, ревелантності та корелятивності партійного і непартійного (боротьбу за пост голови міста обласного значення) середовища у субнаціональній одиниці. Якщо перші два атрибути дотримуються цього повністю, то третій – це те, що відображає специфіку кожної одиниці аналізу. У процесі розробки зазначеного індексу було використано два індикатори класифікації партійних систем А. Сіароффа та авторські ідеї, що їх доповнили. Ситуація постала так:

Субнаціональна одиниця	Умови та їх значення		
	x/y, де x – перша партія, y – друга.	y/z, де y – друга партія, z – третя.	$0,1 \leq z \leq 1 - (x+y)$, де z – третя партія
Закарпатська	1,18	4,75	0,074
Львівська	2,28	1,8	0,086
Чернівецька	2,13	1,35	0,16

Унаслідок цього отримано такі висновки: для ЗСО була характерна партійна конфігурація з двома сильними партіями, проте слабкою третьою партією (за результатами місцевих виборів 31.10.2010 р. до Закарпатської обласної ради ввійшли такі партії (за кількістю отриманих мандатів): Єдиний Центр – 45, Партія регіонів – 38, ВО «Батьківщина» – 8, Фронт Змін – 5, Демократична партія угорців України – 4, Сильна Україна – 4,

КМКС Партія угорців України – 3, Соціалістична партія України – 1); для ЛСО була властива партійна система з домінуванням однієї партії, де відсутня сильна друга партія, а третя – також слабка (за результатами місцевих виборів 31.10.2010 р. до Львівської обласної ради ввійшли такі партії (за кількістю отриманих мандатів): ВО «Свобода» – 41, Фронт Змін – 18, Партія регіонів – 10, НРУ – 8, «Наша Україна» – 7, ПППУ – 6, УНП – 5, Сильна Україна – 4, «Відродження» – 3, УДАР – 3, Народна партія – 3, КУН – 2, УСДП – 2, Єдиний центр – 1, РХП – 1, Партія захисників Вітчизни – 1, УСелДП – 1); для ЧСО кореляція партійного середовища відображалася через домінування однієї партії, зі слабкою другою партією, проте сильною третьою (за результатами місцевих виборів 31.10.2010 р. до Чернівецької обласної ради ввійшли такі партії (за кількістю отриманих мандатів): Партія регіонів – 49, Фронт Змін – 23, ВО «Батьківщина» – 17, «Наша Україна» – 9, ВО «Свобода» – 4, Народна партія – 1, Соціалістична партія України – 1, Громадянська позиція – 1).

Індекс виборчої явки на виборах – це показник, що відображає громадянську виборчу активність у субнаціональній одиниці. Поряд з цим, він трансліює також ключові партійні співвідношення, які виникають одразу у післявиборчий період. З одного боку, це є різниця у політичній силі поміж правлячою і опозиційною партіями, а з іншого – відношення політичної сили правлячої партії до суми сил другої і третьої партій за результатами місцевих виборів.

Виборча явка як індикатор дотримувався у всіх субнаціональних одиницях і, в цілому, складав у межах 45-50%. Індикатор дотримувався за умови $n \geq 40\%$, де n – це відсоток виборців, що брав участь на місцевих виборах. Відношення правлячої партії до наступних двох, по суті, є показником, що підтверджує, по-перше, тип партійної системи у субнаціональній одиниці, а по-друге, додатково вказує у ній на ступінь політичної сили правлячої партії щодо другої та третьої сил у представницькому органі. Таким чином, у ЗСО він був 0,98, у ЧСО – 1,225,

а у ЛСО – 1,46, що безпосередньо відображає корелятивність партійного середовища, про яку зазначалося вище.

Наступим є *Індекс прозорості виборчого процесу*, що інтегрував інформаційний контекст виборчого процесу та його правове поле здійснення. Якщо доступ громадян до інформації через різноманітні канали інформування та їх альтернативність в електоральний період був властивим для усіх субнаціональних одиниць (умовою дотримання цього індикатора була сукупність вимог: а) наявність каналів інформування (преса, телебачення, радіомовлення); б) їх альтернативність ($n \leq 2$); в) певна часова тривалість існування (≥ 24 міс.)), то відсутність/наявність фальсифікацій та порушення прав виборців розділили дотримання індикатора на дві ситуації. Додатково варто зазначити, що аналіз ЗМІ у субнаціональних одиницях є доволі складною проблематикою, зважаючи на ті методологічні межі, які окреслює суб'єктивний/об'єктивний типи методики, а тому обумовлює якісний/кількісний види обробки вхідних даних, відповідно. Таким чином, попри субнаціональну специфіку розвитку ЗМІ об'єктивно дотримання усіх умов було здійснено, хоча суб'єктивно деякі питання залишаються контраверсійними, але вони не входять до розгляду у цій статті. Відповідно до вище сказаного, у ЛСО були зафіксовані лише адміністративні порушення виборчого права, а з іншої – для ЗСО та ЧСО, окрім адміністративних, були наявні кримінальні порушення в електоральний період. Адміністративні порушення у виборчий період характеризувалися як помилками у роботі членів ДВК, так і втручанням у процес механізму адміністративного тиску за допомогою різних ресурсів влади, що було властиво не лише для аналізованих субнаціональних одиниць. Якщо говорити про кримінальні порушення, то були зафіксовані випадки «продажу голосів», тиску та погроз учасникам виборчого процесу, проте останні моменти зафіксувати офіційно не вдалося.

Індекс розвитку громадянського суспільства відображає стан розбудови позаполітичної сфери соціуму, механізмів комунікації зі субнаціональними органами влади в обличчі представників

обласної законодавчої ради та голови міста обласного значення, а також їх контролю з боку громадянського сектору. Показники у рамках індексу, в цілому, вказують на високий рівень розвитку мереж громадських організацій та їх ефективного функціонування у ЛСО та ЧСО та значно слабший вияв у ЗСО. Якщо звертатися до питання виборчої активності ГО у різних субнаціональних одиницях, то отримаємо такі результати. У ЛСО активною діяльністю займалися ВГО «Комітет виборців України» та Громадська мережа ОПОРА. Також долучилися представники «Право і демократія» та «Народний контроль». Стратегію їх роботи можна визначити з позицій спостереження та очікування. Участь ГО ЗСО була вкрай обмеженою. Діяльність проводили лише дві організації: регіональні осередки Громадянської мережі ОПОРА та «Комітету виборців України». З іншого боку, їх намагання гарантувати реакцію на всі види порушень виборчого процесу було недостатньо. Загалом, електоральний процес контролювався доволі слабо (особливо у невеличких містечках та селах) та доволі прискіпливо у м. Ужгороді, що відображає неоднорідність та вимушену вибірковість. У виборчий період їх робота була активною та за критеріями оцінки наближена (схожа) до ситуації у ЛСО. Для сектору громадських організацій була також властива активна звітність [14]. Унаслідок цього такі особливості безпосередньо детермінували кількісно-якісний стан таких параметрів, як механізм комунікації та контроль за органами місцевої влади у цих субнаціональних одиницях.

Два наступні індекси – *Індекс контролю правонаступництва* та *Індекс часового обмеження*. Дотримання цих показників слідує базовій умові: необхідна, по-перше, змінність влади, а по-друге, її часова обмеженість. Ідея такого підходу відображає демократичну спрямованість розвитку суспільно-політичної сфери в цілому. Адже, зважаючи на українські загальнонаціональні особливості у функціонуванні політичного режиму, влада – це основний фактор демократизації політичної системи, а якщо остання не демократизується – значить існує пряма необхідність в

альтернативі. По суті, демократичний розвиток – це пошук оптимальної влади, що йому сприяє. На субнаціональному рівні це особливо загострюється через ті вимоги і підтримки, які перш за все актуальні для громадянина у такому контексті. Попри те, що це – два самостійні показники, для аналізу їх можна умовно поєднати. По суті, вони виражають критерій часового правління однієї влади та її альтернативу (чи її відсутність) на іншу як єдине явище. Відповідно, були такі результати:

Субнаціональна одиниця	Наявність альтернативація		Наслідки зміни	
	Мер	Обласна рада	Мер	Обласна рада
Закарпатська	Так	Так	С. Ратушняк → В. Погорелов	«Наша Україна» / БЮТ → Єдиний центр / Партія регіонів
Львівська	Ні	Так	А. Садовий	«Наша Україна» / БЮТ → ВО «Свобода» / Фронт змін
Чернівецька	Ні	Так	М. Федорук	БЮТ / «Наша Україна» → Партія регіонів / Фронт Змін

Таким чином, числове значення у ЗСО, з точки зору дотримання усіх умов, буде найвищим завдяки подвійній зміні владних позицій (очільник міста та правляча/опозиційна партія у представницькому органі). Варто зазначити, що у методиці під «опозиційною партією» розуміється партія, що здобула другий результат на виборах. З іншого боку, відсутність альтернативі чи її наявність на одній з двох позицій вказує на специфіку електоральних уподобань виборців або політичну безальтернативність вибору, попри те, що самі вибори є змагальними.

Індекс ефективної кількості партій репрезентується через дві формули – Г. Голосова (перша) [27] та М. Лааксо і Р. Таагепера (друга) [37]. В процесі дослідження було обчислено та отримано такі дані:

Субнаціональна одиниця	Значення за формулою		Тип партійної системи
	Г Голосова	М. Лааксо та Р. Таагепера	
Закарпатська	2,95	3,24	Багатопартійна
Львівська	4,57	5,76	Багатопартійна
Чернівецька	2,59	3,32	Багатопартійна

Відповідно до цього, багатопартійність є типовою для усіх субнаціональних одиниць. Попри те, що числові значення відрізняються між собою навіть у межах єдиної формули, проте вони належать одному типу партійної системи. За формулою М. Лаакси та Р. Таагепера умова багатопартійності складає $N > 2,4$. Для формули Г. Голосова вона починається від значення $2,36 \leq N_i$ вище (може досягати 10,61). Це пов'язано з тим, що дослідник диференціював вагу партій за кількістю мандатів на декілька умов: а) $0,35 < S_1 < 0,51$; б) $0,3 < S_1 < 0,35$; в) $S_1 < 0,3$, де S_1 – значення партії, яка отримала найбільшу кількість голосів чи мандатів. Таким чином, багатопартійність розуміється дещо ширше, проте у рамках тієї самої системи. Незважаючи на те, що партійні конфігурації, про які зазначалося вище, можуть свідчити про притаманність до домінування однієї партії чи наявності двопартійності у системі (кореляційний аспект), проте за важливістю в електоральному процесі, а, як наслідок, потенціалом коаліційності у представницькому органі ці дані системи постають як виключно багатопартійні (інституційний контекст).

Індекс ідеологічної диверсифікації – це показник, що відображає діапазон ідеологічного різноманіття (ідеологія кожної партії взята з програми на сайті партії) як співвідношення між сумою ідеологій та партіями, які отримали мандати у представницький орган та є «носіями» цих ідеологій. Формула розрахунку Індексу ідеологічної диверсифікації така: $I_d = \sum(I_n + I_{n+1} \dots) / n$, де I_n – це ідеологія партії n , а n – кількість партій, що отримали мандати до представницького органу. Аналізуючи вхідну інформацію, було отримано такі дані:

Субнаціональна одиниця	Сумарна кількість		Показник	Найтиповіша ідеологія	Партії, що її сповідують
	Ідеологій	Партій			
Закарпатська	5	8	0,63	Центризм	Єдиний Центр, Партія регіонів, Сильна Україна
Львівська	7	17	0,41	Центризм	Партія регіонів, ПППУ, Сильна Україна, «Відро- дження», Єдиний Центр,
Чернівецька	6	8	0,75	Націонал- демократія та лібералізм	Фронт Змін, «Наша Украї- на», «Громадян- ська позиція»

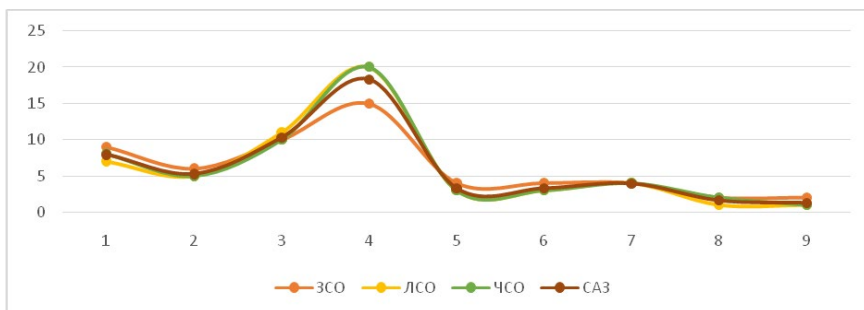
У цілому, варто відмітити про такі особливості: по-перше, для ЗСО та ЧСО властива висока ідеологічна диверсифікація, яка обумовлена невисоким числом політичних партій у представницькому органі та їх різним ідеологічним спрямуванням, а для ЛСО характерна низька ідеологічна диверсифікація через вкрай високу кількість партій; по-друге, ідеологія центризму є найтиповішою для ЗСО та ЛСО, а націонал-демократичні та ліберальні спрямування – для ЧСО.

Останній – *Індекс конфронтаційної сили* – показує політичну напруженість між правлячою та опозиційною партіями у представницькому органі. Індекс конфронтаційної сили обраховується за формулою $K_s = s/S$, s – кількість мандатів у представницькому органі опозиційної партії, S – кількість мандатів правлячої партії. Ідеологія кожної партії була взята з програми на сайті партії. Ситуація виглядає так:

Субнаціональна одиниця	Значення	Ступінь напруженості	Між ким
Закарпатська	0,84	Висока	Єдиний Центр / Партія регіонів
Львівська	0,44	Низька	ВО «Свобода» / Фронт Змін
Чернівецька	0,47	Низька	Партія регіонів / Фронт Змін

Таким чином, лише для ЗСО відповідна висока ступінь конфронтаційної напруженості між правлячою та опозиційною силами, що обумовлюється партійною конфігурацією з двома сильними партіями. Відсутність сильної другої партії (за результатами місцевих виборів) у представницькому органі – причина низької конфронтаційності у ЛСО та ЧСО в обласній раді. Як наслідок, наявні корелятивні ситуації з домінуванням однієї політичної сили в аспекті електоральної переваги.

Узагальнюючи всі дані, які виражені через «точки» індексів, було додано інший порівняльний контекст – середнє арифметичне значення (абревіатура САЗ) кожного з дев'яти індексів. Загалом компаративна картина склалася таким чином: у позиціях (номер позиції – порядковий номер індексу, який був розглянутий у статті) 1 та 7 значення було ідентичним для усіх субнаціональних одиниць та САЗ, у 2,3,5,6,8 та 9 – середнє арифметичне значення було дещо більшим за найменше число аналізу ($\Delta 0,33$) у п'ятьох випадках, або меншим ($\Delta 0,33$) в одному разі. Єдиною позицією, де була суттєва відмінність – це 4 (діапазон склав 5 одиниць, а середнє арифметичне значення 18,33, що значно більше, ніж у ЗСО, та доволі менше, ніж у ЛСО та ЧСО).

Середнє значення субнаціонального політичного режиму – 4,775, що, зважаючи на дані режимів ЗСО, ЛСО та ЧСО (5; 4,375; 5, відповідно), є типовим вираженням наближено демократичного режиму для усіх субнаціональних одиниць у 2010 р. з мінімальною Δ відхилення.

Застосування об'єктивної методики у визначенні типів субнаціональних політичних режимів у 2015 р. дало такі результати:

Субнаціональна одиниця	Значення	Тип субнаціонального режиму
Закарпатська	4,375	Наближено демократичний
Львівська	6,875	Демократичний
Чернівецька	8,125	Демократичний

Відповідно до даних у таблиці спостерігається неоднорідна зміна у всіх субнаціональних одиницях. Якщо для ЛСО та ЧСО властиве не лише кількісне зростання значення, а й якісна трансформація типу субнаціонального політичного режиму – з наближено демократичного у демократичний, то для ЗСО характерне зниження показника ($\Delta 0,625$), проте тип режиму залишився таким самим. Специфіка становлення типів режимів у ЗСО, ЛСО та ЧСО у 2015 р. розглядатиметься аналогічним способом, як було продемонстровано вище.

В *Індексі змагальності електорального поля* необхідно зазначити про зміну (тут і далі зміна стосується значень за 2010 р.) кореляції у партійному середовищі як єдиного показника, що оновився у значеннях після чергових місцевих виборів у 2015 р.:

Субнаціональна одиниця	Умови та їх значення		
	x/y, де x – перша партія, y – друга.	y/z, де y – друга партія, z – третя.	$0,1 \leq z \leq 1 - (x+y)$, де z – третя партія
Закарпатська	1,27	1,36	0,17
Львівська	1,43	1,17	0,14
Чернівецька	1,25	1,71	0,11

Це відобразилося у побудові партійної конфігурації, яка була характерна (дуже близька) для усіх субнаціональних одиниць, як двох з половиною – партійність з безпосереднім потенціалом до багатопартійності. У ЗСО (за результатами місцевих виборів

25.10.2015 р. до Закарпатської обласної ради ввійшли такі партії (за кількістю отриманих мандатів): Єдиний Центр – 19, БПП – 15, «Відродження» – 11, КМКС Партія угорців України – 8, ВО «Батьківщина» – 7, Опозиційний блок – 4), ЛСО (за результатами місцевих виборів 25.10.2015 р. до Львівської обласної ради ввійшли такі партії (за кількістю отриманих мандатів): БПП «Солідарність» – 20, «Самопоміч» – 14, ВО «Свобода» – 12, ВО «Батьківщина» – 9, «Громадянська позиція» – 8, УКРОП – 6, НРУ – 5, Радикальна партія Олега Ляшка – 5, ГР «Народний контроль» – 5) та ЧСО (за результатами місцевих виборів 25.10.2015 р. до Чернівецької обласної ради ввійшли такі партії (за кількістю отриманих мандатів): БПП «Солідарність» – 15, ВО «Батьківщина» – 12, Аграрна партія України – 7, Радикальна партія Олега Ляшка – 5, «Самопоміч» – 5, Наш край – 4, УКРОП – 4, Опозиційний блок – 4, ВО «Свобода» – 4, ГР «Народний контроль» – 4) виникла ситуація з відносно слабкими (маломандатними) першою і другою партіями за результатами місцевих виборів та, на цьому фоні, сильною третьою партією (майже рівноцінною з ними за мандатами).

В рамках *Індексу виборчої явки на виборах* тенденція мала фрагментарні зміни: якщо явка у ЗСО та ЧСО далі не перевищувала 50%, (для ЗСО – 49,16%, а для ЧСО – 48,86%), то у ЛСО вона підвищилася та стала високим результатом щодо всіх областей в Україні (для ЛСО було значення у 56,31%, що стало другим результатом по всій території України) [9]. Стосовно двох інших умов, то тут маємо на увазі умови: а) опозиційна різниця – це електоральна різниця між партіями, що зайняли перший та другий результати на місцевих виборах у представницький орган; б) частка переможця – це відношення кількості мандатів партії-переможця до суми мандатів двох наступних (за мандатами) партій в обласній раді, то значення були наступними:

<i>Субнаціональна одиниця</i>	<i>Опозиційна різниця</i>	<i>Частка переможця</i>
Закарпатська	6,25	0,73
Львівська	7,14	0,77
Чернівецька	4,69	0,79

Таким чином, значення електоральної Δ між правлячою та опозиційною партіями є не надто високим, що сприяє потенційному збалансованому протистоянню математичної коаліції мандатів двох наступних політичних акторів у представницькому органі. Підсилює ефект такого зрівноваження кореляція сили партії-переможця, яка менша, ніж 1 у всіх субнаціональних одиницях.

Щодо *Індексу прозорості виборчого процесу*, то тут характерним були мінімальні зміни у ЗСО (покращення) та збереження показників у ЛСО та ЧСО. З точки зору кількості та видів порушення у виборчому процесі, можна окреслити таку ситуацію:

<i>Субнаціональна одиниця</i>	<i>Базові види порушень та їх кількість</i>
Закарпатська	Незаконна агітація (37), порушення з боку виборчих комісій (5), підкуп виборців (5), зловживання адміністративним ресурсом (3), перешкоджання роботі журналістів та спостерігачів (1).
Львівська	Незаконна агітація (8), порушення з боку виборчих комісій (7), підкуп виборців (2), фальсифікації результатів голосування (2), перешкоджання роботі журналістів та спостерігачів (1).
Чернівецька	Незаконна агітація (31), підкуп виборців (14), порушення з боку виборчих комісій (6), кримінальне втручання у виборчий процес (3), зловживання адміністративним ресурсом (2).

Відповідно до цього, виділимо декілька висновків: по-перше, ЛСО – субнаціональна одиниця, де було здійснено найменше порушень (20), далі слідує ЗСО (51) та ЧСО (56), відповідно; по-друге, незаконна агітація, порушення з боку виборчих комісій, підкуп виборців та перешкоджання роботі журналістів та спостерігачів – це спільні порушення для усіх областей, хоча, їх кількість коливається у доволі широких межах; по-третє, кримінальне втручання у виборчий процес – порушення виключно ЧСО, де було здійснено три випадки (пошкодження майна та агітації), а зловживання адміністративним ресурсом було офіційно

зафіксоване лише в ЗСО та ЧСО, натомість ЛСО – єдина, де були фальсифікації результатів (двічі) [15].

Інший індикатор – доступ громадян до інформації та її альтернативність – дотримується у всіх субнаціональних одиницях у рівномірній мірі та широкій репрезентації через конкуруючі (в електоральному контексті) телерадіокомпанії та пресу, проте зі своєю специфікою: якщо для ЗСО характерна відсутність незалежних ЗМІ та їх поділ на три умовні групи, то для ЛСО засоби масової інформації могли представляти певну неупередженість та об'єктивність (відносну) стосовно суб'єктів електорального процесу, а у ЧСО була присутня «новинка» у місцевих виборах – дебати кандидатів на пост голови м. Чернівці, які організувала громадська спільнота за підтримки Чернівецької ОДТРКУ. В рамках проекту «Місцеві вибори – 2010» було виокремлено три такі групи: а) ЗМІ, які не діють постійно, а з'являються тільки у період виборчої кампанії з метою підтримки того чи іншого кандидата; б) ЗМІ, що діють на постійній основі і належать та/або симпатизують учасникам виборчої кампанії; в) ЗМІ, що розміщували агітаційні матеріали будь-яких кандидатів і політичних сил за умови оплати цих матеріалів. Така ситуація (її виникнення було ще раніше) була наявна уже на момент місцевих виборів 2010 р. та залишилася актуальною на наступні вибори 2015 р. Також варто відмітити, що статус «залежності» ЗМІ у ЗСО обумовлювався не лише тісними зв'язками політичних акторів з власниками цих ЗМІ, а й те, що політики були самі власниками.

У цілому, значення *Індексу розвитку громадянського суспільства* не змінилися в усіх субнаціональних одиницях. Якщо знову для ЛСО та ЧСО властива розвинута та розгалужена мережа громадських організацій у широкому спектрі напрямів, наявні дієві і функціонуючі механізми комунікації з представниками органів влади уже з попереднього виборчого періоду, то контроль за діяльністю місцевої влади на сьогодні посилюється, а кількість громадських слухань збільшилася. З іншого боку, рівень публічності влади залишився середнім і найбільшою її проблемою є звітність [16]. Показники усіх індикаторів для ЗСО є стабільно

гіршими стосовно результатів ЛСО та ЧСО. Це зумовлено як слабко розвинутою структурою громадських організацій у суспільно-політичному напрямі та їх нечисленністю, так і низьким відношенням до активізації громадського сектору у комунікації та контролі за місцевими органами влади. Часто ГО у ЗСО функціонують як позавиборчі в електоральному процесі. Індекс публічності для цієї субнаціональної одиниці є найнижчим для середніх результатів.

Ситуація в межах комбінації індексів – *контролю правонаступництва та часового обмеження* – має такий вигляд:

Субнаціональна одиниця	Наявність альтернація		Наслідки зміни	
	Мер	Обласна рада	Мер	Обласна рада
Закарпатська	Так	Ні	В. Погорелов → Б. Андріїв	Єдиний центр / Партія регіонів → Єдиний центр / БПП
Львівська	Ні	Так	А. Садовий	ВО «Свобода» / Фронт змін → БПП «Солідарність» / «Самопоміч»
Чернівецька	Так	Так	М. Федорук → О. Каспрук	Партія регіонів / Фронт Змін → БПП «Солідарність» / ВО «Батьківщина»

Порівнюючи дані з попередніми результатами за 2010 р., необхідно зауважити про: по-перше, у ЛСО не відбулося структурних змін (якщо у 2010 р. пост голови м. Львова обійняв А. Садовий, то на наступних виборах він переміг знову, а ситуація з позиціями правляча/опозиційна партія була змінена у двох виборчих циклах); для ЗСО характерна була зміна мера м. Ужгорода, проте альтернація в обласній раді не відбулася, зважаючи на позицію правляча/опозиційна партії; у ЧСО, навпаки, пост голови м. Чернівців був переданий іншому кандидату після багатьох поспіль каденцій (фактично п'ять термінів), а також відбулася перестановка у представницькому органі.

Аналізуючи *Індекс ефективної кількості партій*, було помічено спільну тенденцію до поглиблення багатопартійності у субнаціональних одиницях. Якщо у ЗСО вона окреслилася як помірна, то у ЛСО та ЧСО – як вкрай фрагментована, де електоральна підтримка для кожної партії була меншою, ніж 30%. У свою чергу, це відображає рух до розширення кола політичних гравців в областях.

Субнаціональна одиниця	Значення за формулою		Тип партійної системи
	Г. Голосова	М. Лааксо та Р. Таагепера	
Закарпатська	4,27	4,90	Багатопартійна
Львівська	6,18	7,09	Багатопартійна
Чернівецька	6,61	7,47	Багатопартійна

Індекс ідеологічної диверсифікації, по суті, відобразив дві ключові особливості, а саме: у всіх субнаціональних одиницях утвердився високий рівень ідеологічного різноманіття та, незважаючи на відмінну кількість партій та ідеологій в кожній області, ідеології центрризму/правоцентризму стали найтипівішими у ЗСО, ЛСО та ЧСО.

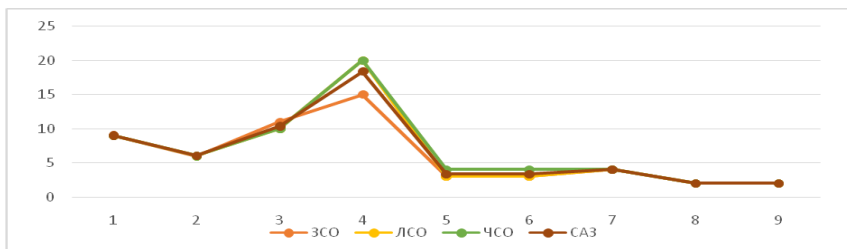
Субнаціональна одиниця	Сумарна кількість		Показник	Найтипівіша ідеологія	Партії, що її сповідують
	Ідеологій	Партій			
Закарпатська	4	6	0,67	Центризм та правоцентризм	Єдиний Центр, БПП «Солидарність», «Відродження», ВО «Батьківщина».
Львівська	5	9	0,56	Правоцентризм	БПП «Солидарність», ВО «Батьківщина», УКРОП, НРУ.
Чернівецька	5	9	0,56	Правоцентризм	БПП «Солидарність», ВО «Батьківщина», УКРОП, АПУ.

Завершальний *Індекс конфронтаційної сили* показав такі результати:

<i>Субнаціональна одиниця</i>	<i>Значення</i>	<i>Ступінь напруженості</i>	<i>Між ким</i>
Закарпатська	0,79	Висока	Єдиний Центр/ БПП «Солідарність»
Львівська	0,7	Висока	БПП «Солідарність» / «Самопоміч»
Чернівецька	0,8	Висока	БПП «Солідарність»/ ВО «Батьківщина»

Таким чином, для усіх субнаціональних одиниць встановилася висока партійна напруженість, що зумовлено низькою електоральною різницею між правлячою та опозиційною партіями, а в цілому, багатопартійністю системи.

Узагальнюючи результати по всіх індексах, було отримано такі висновки: по-перше, основна проблема та ключова причина диференціації типів субнаціональних політичних режимів – це активність громадського сектору, що не лише відображає стан розвитку мережі громадських організацій, контролю за органами місцевої влади та механізму комунікації з ними, а детермінує якість показників у інших суспільно-політичних зрізах; по-друге, лише для ЛСО та ЧСО були прикметні трансформації, які постали як зміна типу режиму (покращення), а для ЗСО – стагнація з пониженням якості того самого типу (погіршення); по-третє, за рахунок високих показників ЧСО та ЛСО середнє арифметичне значення типу режиму – 6,46, що, з одного боку, представлено двома демократичними (вищевказаними), а з іншого – нетиповим наближено демократичним у ЗСО. Таким чином, для субнаціональних політичних режимів у 2015 р. властива асинхронність (у 2010 р. така тенденція не прослідковувалася): одні з них успішно демократизуються, а інші – коливаються у межах того самого типу, погіршуючи деякі показники.

Застосування інституційної (об’єктивної) методики в аналізі субнаціональних політичних режимів в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей обумовило отримання важливих політологічних висновків для української політичної науки. Результати дослідження інституційних показників доводять, що кожна субнаціональна одиниця розвивається специфічно та відображає цю «ситуацію» як особливий набір способів та механізмів здійснення політико-владного процесу. З іншого боку, наявні спільні тенденції, які обумовлені різними чинниками в електоральних циклах.

Ключовим висновком дослідження є безпосередня демонстрація різного інституційного розвитку субнаціональних одиниць в Україні. Це наводить на думку, що загальнонаціональна демократизація – це процес, який має здійснюватися і на рівні системи, і на рівні її підсистем, аби результат був ефективним. Зважаючи на те, що Україна протягом більш ніж 20 років є «гібридною» в інституційному розумінні, очевидно, що десь цей процес відбувається з рухом «назад» – до авторитарних практик. Відповідно, маємо довготривалий «баланс» поміж демократичним та авторитарним управлінням у нашій державі.

1. Ясінська Аліна. Підстави формування регіональних політичних режимів у Харківській області (1991 – 2017 рр.) // Наукові записки

Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2017. Вип. 1.(93) С. 176 – 204.

2. Бевз Т. А. Підстави формування, специфіка функціонування та особливості трансформації регіонального політичного режиму Дніпропетровська (1991 – 2016 рр.) /Т. А. Бевз// Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2016. Вип. 1(81). С. 55 – 76.

3. Бевз Т. А. Місцеві вибори як засіб легітимації локального політичного режиму (на прикладі місцевих виборів 2010 та 2015 рр. у Дніпропетровську) // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2016. Вип. 1(81). С. 126 – 149.

4. Бевз Т. А. Регіональні політичні режими Дніпропетровщини: етапи формування, специфіка функціонування та особливості трансформації // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2017. Вип. 2.(88) С. 77 – 111.

5. Бевз Т. А. Специфіка функціонування регіонального політичного режиму Дніпропетровщини в умовах російсько-української війни (2014 – початок 2018 рр.) Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2017. Вип. 1.(93) С. 102 – 140.

6. Гнатюк В. В. Вступ до субнаціональної політики: від упереджень до стверджень // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. Київ, 2018. № 1(37). С. 6 – 11.

7. Гнатюк В. В. Субнаціональний порівняльний метод: деякі особливості в сучасних дослідженнях // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. Київ, 2018. № 3(39). С. 64 – 68.

8. Горбатюк М. В. Діяльність НДП як «партії влади» у контексті формування регіонального політичного режиму (на прикладі Вінницької області) // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2017. Вип. 1.(93). С. 55 – 102.

9. Зведена інформація про кількість виборців, які отримали бюлетені на виборчих дільницях станом на 26.10.2015. URL: https://www.cvk.gov.ua/vm_2015/yavka_po_reg_vm_2015.pdf.

10. Зорич О. О. Регіональний політичний режим у Полтаві та області: історичні передумови становлення та ключові актори (перша половина 1990-х рр.) // Наукові записки Інституту політичних і

етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2016. Вип 1(81). С. 77 – 88.

11. Кармазіна М. С. Підгрунтя формування регіональних політичних режимів в Україні // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2017. Вип. 2(88). С. 4 – 43.

12. Кармазіна М., Бевз Т., Ротар Н. Регіональні політичні режими в Україні: підстави формування, специфіка функціонування, особливості трансформації. – Київ. ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 248 с.

13. Литвин В.С. Політичні режими сучасності: інституційні та процесуальні виміри аналізу: навч. посібник/ Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 632 с.

14. Місцеві вибори – 2010. Пульс країни / Відп. редактори Когут А., Сідаш К. Київ: Лабораторія законодавчих ініціатив, 2011. 228 с.

15. Порушення на мапі – Місцеві вибори в Україні 2015. URL: <https://map.opora.ua/>

16. Результати дослідження «Індексу публічності» ГО «ОПОРА» від 30.09.2015. URL: <https://opora.lviv.ua/indeks-publicnosti-2015-chomu-lvivska-miska-rada-znovu-ne-persha/>.

17. Рибалка С. В. Регіональний політичний режим та регіональна політична еліта: способи взаємодії у транзитивних суспільствах // Гілея: науковий вісник. 2014. Вип. 83. С. 374–377.

18. Ротар Н. Ю. Символічні ресурси чернівецького регіонального політичного режиму // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2016. Вип. 1(81). С. 110 – 126.

19. Ротар Н. Ю. Інституційний дизайн регіонального політичного режиму у Чернівецькій області // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2017. Вип. 2.(88) С. 44 – 76.

20. Яремчук В. Д. Специфіка формування та проявів регіонального політичного режиму у Львівській області // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2017. Вип. 2.(88) С. 112 – 177.

21. Яремчук В. Д. Миський політичний режим у Львові: внутрішні і зовнішні чинники формування та еволюції // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2016. Вип. 1. С. 88 – 109.

22. Яремчук В.Д. Регіональні політичні режими в Україні: Львівщина (1990 – 2017 рр.). Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 112 с.

23. Яремчук В. Д. Вибори до органів місцевого самоврядування 1990 – 2015 рр. як індикатор стану регіональних політичних режимів (на прикладі Львівської області) // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2017. Вип. 1.(93) С. 141 – 175.

24. Behrend, Jacqueline, & Whitehead, Laurence. (2017). *Prácticas iliberales y antidemocráticas a nivel subnacional: enfoques comparados*. Colombia Internacional, (91), 17 – 43 p.

25. Flavia Freidenberg y Julieta Suárez-Cao(eds.). *Territorio y poder. Nuevos actores y competencia política en los sistemas de partido multinivel en América Latina*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2014, 386 p.

26. Giraudy, Agustina. 2015. *Democrats and Autocrats. Pathways of Subnational Undemocratic Regime Continuity within Democratic Countries*. Oxford: Oxford University Press.

27. Golosov, G. V. (2010). The Effective Number of Parties: A New Approach. *Party Politics*, 16(2), 171 – 192. <https://doi.org/10.1177/1354068809339538>.

28. Harbers, Imke and Ingram, Matthew C., *Politics in Space: Methodological Considerations for Taking Space Seriously in Subnational Comparative Research* (September 14, 2015).

29. Harrison, J. (2007). From competitive regions to competitive city-regions: a new orthodoxy, but some old mistakes, *Journal of Economic Geography* 7/3, P. 311 – 312.

30. Hendriks, F., Loughlin, J., Lidström A. (2010). *European Subnational Democracy: Comparative Reflections and Conclusions*. In (Ed.), *The Oxford Handbook of Local Regional Democracy in Europe*: Oxford University Press.

31. Juan Federico Pino Uribe. *Trayectorias de desarrollo: una nueva forma de conceptualizar la variación de la democracia subnacional en Colombia 1988 – 2015*. *Anal. político*, Volumen 31, Número 92, 2018., p. 115 – 136.

32. Juan Federico Pino. *Entre democracias y autoritarismos: una mirada crítica al estudio de la democracia subnacional en Colombia y Latinoamérica*, Colombia Internacional vol. no. 91 (July 2017).

33. Kent Eaton (2015) *Disciplining Regions: Subnational Contention in Neoliberal Peru*, *Territory, Politics, Governance*, 3:2. p. 124 – 146.

34. Kent Eaton, Juan Diego Prieto. *Subnational Authoritarianism and Democratization in Colombia: Divergent Paths in Cesar and Magdalena*,

in *Violence in Latin America and the Caribbean Subnational Structures, Institutions, and Clientelistic Networks*, edited by Tina Hilgers and Laura Macdonald (Cambridge: Cambridge University Press, 2017).

35. Kent, Eaton. *Territory and Ideology in Latin America: Policy Conflicts between National and Subnational Governments* (Oxford University Press, 2017).

36. Kukichi H. (2018) *Political Careers and the Legislative Process under Federalism*. In: *Presidents versus Federalism in the National Legislative Process*. IDE-JETRO Series. Palgrave Macmillan, Cham.

37. Laakso, M., & Taagepera, R. (1979). «Effective» Number of Parties: A Measure with Application to West Europe. *Comparative Political Studies*, 12(1), P. 3 – 27. <https://doi.org/10.1177/001041407901200101>.

38. Makara, S. Decentralisation and good governance in Africa: A critical review. *Afr. J. Political Sci. Int. Relat.* 2018, 12, 22 – 32.

39. Mera, M.E. (2018). Subnational autocratic governments in Latin America: The impact of economic diversification. *Journal Globalization, Competitiveness and Governability*. 12. 63 – 77. 10.3232/GCG.2018.V12.N1.03.

40. Montero, Sergio & Chapple, Karen. (2018). *Fragile Governance and Local Economic Development: Theory and Evidence from Peripheral Regions in Latin America*. Chapter 1.18 p.

41. Phrao Hansen, Magnus. (2018). *Becoming Autonomous: Indigeneity, Scale, and Schismogenesis in Multicultural Mexico*. *PoLAR Political & Legal Anthropology Review*. 41. P. 133 – 147.

42. Siaroff A. *A Typology of Contemporary Party Systems* /Alan Siaroff// Presented at the 20th World Congress of the International Political Science Association. – Fukuoka, 9 – 13 July 2006. 26 p.